



İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY



Sayı/Number: 30

Yıl/Year: 2014

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)

**İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University**
Prof. Dr. Murteza BEDİR (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER

**Yazı İşleri Sorumlusu /
Legal Representative**
Prof. Dr. Hidayet AYDAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Son Okuma / Redaction

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Arş. Gör. Mustafa ÖZAÇAÇ

Kapak ve İç Tasarım / Graphical Design
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAÇIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd.Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof. Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahmettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdetin BAŞCI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKADAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof. Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç. Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof.Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), Yaşar ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof.Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMEÇEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKİR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKİR (Doç. Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sıtkı GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof.Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof. Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç.Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof. Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof. Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağül MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof.Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof.Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof.Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof. Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜRER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof.Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YAŞA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÜR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayım hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.





DARWIN'İN EVRİM TEORİSİNDE AHLÂKIN KÖKENİ

Tuğba Torun*

Öz

19.yy., Darwin'in canlıların varlığa gelişleriyle ilgili alışılmış kanaatlerin tersine bir iddiaya sahip evrim teorisini kuvvetli ve etkili bir şekilde dillendirdiği dönem olması itibariyle önemlidir. Bu teoriye göre insanın da dahil olduğu canlılar skalası ilahi bir kudrete ihtiyaç duymaksızın ve önceden belirlenmeksizin rastlantılarla örülü bir dünyada çok uzun bir zaman içerisinde ve çetin mücadeleler sonucunda evrim geçirerek ortaya çıkmıştır. Evrime dayalı bu varlığa geliş biçimi insanın en belirleyici özelliği olan ahlaka dair düşünceleri de etkilemiştir. Özellikle biyolojik evrime paralel olarak ahlaki bir potansiyel kazanılıp kazanılmadığı, dolayısıyla ahlakın biyolojik evrimin bir ürünü olup olmadığı da tartışma alanına çıkmıştır. Evrimci bir ahlak anlayışının ilk örneğini veya kaynağını teoriyle özdeşleşen ve hatta teorinin babası sayılan Darwin'in görüşlerinde aramanın en doğru yaklaşım olacağı düşüncesiyle bu makalede onun biyolojik evrim anlayışında ahlakın nerede durduğu ve nasıl açıklandığı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Darwin, paradigma, etiğin orijini, biyolojik evrim, evrimci ahlâk.

* Dr., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Evrimsel Ahlak Felsefesi* başlıklı doktora tezini 2013 yılında tamamladı.



Abstract

The Origins of Ethics in Darwin's Theory of Evolution

The 19th century stands out as a period, when Darwin strongly contradicted the common theories on how species come about and suggested a new theory of evolution. The theory maintains that living beings, including human beings, have evolved through a long struggle into existence in an environment only governed by coincidences without the will of a divine power. This period of evolutionary change has had a profound influence on thoughts over ethics generally regarded as the most distinctive feature of humans. It has been under debate whether there is an innate ethical ability gained through biological evolution. Given that it is wise to explore the early traces of an understanding of evolutionary ethics in the theories suggested by Darwin, this study seeks to investigate how he deals with ethical issues in his theory of evolution, also known as Darwinism.

Keywords: Darwin, paradigm, the origins of ethics, biological evolution, evolutionary ethics.

I. Giriş

İnsanın dünyaya dair algısındaki değişmeler onun kendi varlığı, bu varlığın gerektirdiği nitelikler ve çevresi hakkındaki düşüncelerinin de değişmesine, bunlarla ilişkili kavramlara farklı anlamlar yüklemesine yol açmaktadır. Bunun en somut örnekleri belli çağlara ismini veren veya bir önceki düşünce dünyasının ürünlerini değiştiren tarihsel/düşünsel çağlardır. Örneğin Rönesans, Reform, Aydınlanma dönemleri tarihsel, siyasi, kültürel olduğu kadar felsefi/düşünsel dönüşümlerin meydana geldiği yüzyıllardır. Söz konusu düşünce değişikliğine neden olan husus ise sosyo-kültürel değişikliklere bağlı olarak felsefenin temel konusu olan varlık ve onunla birebir ilişkili zaman, mekan, ahlak, bilgi gibi kavramların da farklı bir anlam örgüsüyle tanımlanmasıdır. Aslında burada bir dilemmeden söz etmek mümkündür. Şöyle ki sosyo-kültürel değişmelerin mi felsefi düşünceyi etkilediği yoksa yeni bir felsefi düşüncenin mi sosyo-kültürel alanı değiştirdiğinin tek ve kesin bir cevabı yoktur;



çünkü teorik düşünce ile pratik hayat birbirleri üzerinde karşılıklı etkiye sahiptir. Yeni bir düşünce ve hayatın başlamasına yol açan söz konusu dönemler doğal olarak insanın davranış biçimleri üzerinde de önemli değişikliklere neden olmuştur. İşte tarih boyunca yaşanan bu tür değişim ve dönüşümler arasında özellikle insana dair düşüncenin yeni ve farklı bir boyut kazanmasında etkisi büyük olan en önemli düşünce/görüşün evrim teorisi olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.¹

Canlılar dünyasında evrime bağlı bir gelişme olduğu düşüncesi ilkçağlardan beri pek çok filozof tarafından dile getirilmiş² olmakla birlikte bu makalede evrim kavramı onu sistemli bir teori haline getiren Darwin'in kullandığı manada ele alınacak; düşünürün evrimsel varoluş ile ahlaka dair görüşlerinden hareketle "Evrim teorisi içinde ahlakın yeri neresidir?" veya "Darwin evrim teorisi içinde ahlakı nasıl temellendirmiştir?" sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Darwinci evrim teorisinde dikkati çeken ve ahlakı etkileyen prensipler doğal seleksiyon, varolma mücadelesi, güçlü olanın hayatta kalmasıdır. Bu kavramlar biyolojik evrimin belkemiğini oluşturduğu gibi evrimci ahlakın tanımlanması ve ilkelerinin belirlenmesinde de önemli rol oynamaktadır.

II. Evrim Teorisi ile Ahlak Arasındaki İlişki

Evrim teorisi³ ile ahlak arasında bir ilişki bulunup bulunmadığının anlaşılabilmesi için öncelikle teorinin ve öne çıkan ilkelerinin ne olduğu üzerinde

¹ Alfred W. Benn, "The Relation of Ethics to Evolution", *International Journal of Ethics*, v. 11, No. 1 (Oct., 1990), p. 61. Bu makaleye www.jstor.org adresinden ulaşılmıştır. 15.07.2014, 12.00.

³ Evrim Teorisi'nin bir teori mi yoksa gerçek mi olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birisi Teoman Duralı'ya aittir ve o evrimin bir teori olmadığını düşünmektedir. Duralı'ya göre, bir fikrin teori olabilmesi için onun tekrarlanabilir, doğrulanıp yanlışlanabilir olması gerekmektedir; dolayısıyla aynı şartlar altında tekrar edilemeyen fikirler hipotez olarak kabul edilmek zorundadır. Nitekim tarihi olaylar da tabiatı icabı bu grupta yer almaktadır. Bu sebeple evrim teorisi, bir teori olmayıp bir varsayım, hipotezden ibarettir. Ancak Duralı, hipotez olmasının onun önemini kaybettirmeyeceğini çünkü evrim hipotezi olmadan biyoloji yapılamayacağını da vurgulamaktadır. Bkz: Nabi Avcı (röportajı yapan), *Teoman Duralı İle Üç Ko-*



durulması gerekmektedir. Darwin'in kullandığı şekliyle evrim, tüm canlı türlerinin ortak bir atadan doğal seleksiyon yoluyla meydana gelen küçük değişikliklerle evrim geçirerek ve bir mücadele sonucunda var olduklarını ifade etmektedir. Bu tanımda ortak ata, mücadele ve doğal seleksiyon kavramları evrimin öne çıkan temel kavramlarıdır. Yeryüzündeki bütün canlıların ortak bir atadan türedikleri düşüncesi, her canlı türünün kendisinden bir önceki türle bedensel, zihinsel ve ahlaki olarak büyük benzerlikler taşıdığı anlamına gelmektedir.⁴ Canlıların varoluş sürecinde geçerli olan kanun ise rastlantıların yönettiği doğal seleksiyondur. Rastlantıların hüküm sürdüğü bir varoluş sürecinde varlık bulmak ve bunun sürdürülmesi hayatta kalma mücadelesine ve bu mücadeleden güçlü çıkmakla mümkündür. Yani varlığın devam ettirilmesi, hayatta kalabilme biyolojik güç ve donanımla doğrudan ilişkilidir. Elbette bu mücadelenin verilebilmesi ve gücün hem kazanılması hem de sürdürülebilmesi canlının fiziksel şartlara uygun değişiklikleri elde etmesine bağlıdır.

Doğal seçim organik ve inorganik yaşamda yararlı olan değişiklikleri biriktirecek ve koruyacak şekilde hareket eder. Bunun sonucunda her bir canlı içinde yaşadığı çevre şartlarına çok daha fazla uyum sağlamaya doğru bir eğilim sergiler. Bu durumda eğer canlılar kendileri için yararlı olan bir değişikliği

nuşma, İstanbul: İstanbul Yayınları, 2002, s. 64-65. Bu düşünceye mukabil 21. yy.'ın bazı bilim adamları evrimin bir teori değil gerçeği yansıttığını iddia etmektedirler. Onlara göre evrim, teori olmaktan çıkıp gerçeklik kazanmıştır. Amerikalı bilim adamı Neil A. Campbell, bugün neredeyse bütün biyologların evrimin gerçek olduğunu kabul ettiğini ve 'teori' kelimesinin artık uygun bir kullanım olmadığını söylemektedir. Nitekim evrim fikri, biyoloji ile o kadar özdeşleşmiştir ki Moleküler Biyoloji ve Genetik Profesörü Sean B. Carroll, "evrimsiz bir biyolojinin yerçekimsiz bir fiziğe benzediğini" ileri sürmektedir. Stephen Jay Gould ise evrimin hem bir teori hem de gerçek olduğunu yani evrimin iki niteliğe de sahip olduğunu düşünmektedir. Bu yaklaşımlarda olduğu gibi evrim teorisinin "teori" değil de "gerçek" olduğunun ileri sürülmesi, teori bağlamında ele alınan diğer alanları da etkileyecektir. Burada şu hususun belirtilmesi gerekir: Evrim teorisıyla ilgili bir teori veya gerçek mi olduğuna dair tartışmalar, onun bilimsel bir teori kabul edilmediği anlamına gelmemektedir. Tartışmaların dayandığı anlam, evrim teorisinin yerçekimi kanunu gibi aksi iddia edilemeyen bir oluş süreci olduğunun ispat edilmesi durumudur. Bu durumda evrimci bir ahlâk anlayışının, gerçekliğine kesin olarak inanılan yani bilimsel kanun halini almış bir sürecin ürünü olduğu kabul edildiği takdirde ilâhî kaynaklı ahlâk anlayışları kadar kuvvetli ve uyulması zorunlu bir düşünce ve davranış niteliği kazanıp kazanmayacağı önem arz etmektedir. Bkz. Michael, Dowd, *Thank God for Evolution*, San Francisco: Council Oak Books, 2007, p. 70.

⁴ Charles Darwin, *Descent of Man*, Lawrance: Digireads.com Publishing, 2009, p. 14-15.



kazanmışsa yaşam mücadelesinde varlığını korumak ve benzer nitelikte yavrular dünyaya getirmek için en iyi şansı elde etmiş olur. İşte Darwin bu sisteme doğal seleksiyon adını verir.⁵ Bu şekilde doğal seleksiyon tarafından desteklenen hayatta kalma mücadelesi doğal olarak bireylerin tabiatındaki bencil duyguların pekişmesi anlamına gelecektir. Daha doğrusu evrim teorisinin böyle bir varoluşa vurgu yapması bencil karakterli bireylerin doğmasına zemin hazırlamış olur.

Evrim teorisine dair bu kısa açıklamadan sonra ahlâk felsefesi veya etiğin nasıl tanımlandığına bakmak da faydalı olacaktır. Etik "doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü"⁶ gibi kavramların nasıl ortaya çıktıklarına ve ne üzerine temellendirildiklerine felsefi açıklamalar getiren bir felsefe disiplini iken⁷ bilinçli tercih, sorumluluk duygusu ve özgür iradeyi iyi-kötü değerlerine göre kullanmak da ahlâklı davranmaktır. İyi-kötü değerlerinin insanın nasıl davranması gerektiğini belirleyen ölçütlerin, bu ölçütlere göre hareket etmedeki amacın ne

⁵ Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*, New York: D. Appleton and Company, p. 116-117.

⁶ "Doğru-yanlış, güzel-çirkin" kavramları mantık ile estetiğin kullandığı veya o alanlara ait kavramlar olarak bildiği için etiğin sınırları dışında veya etikle doğrudan bağlantılı değilmiş gibi görülmektedir. Ancak mantık, estetik ve etiğin üçü de felsefe çatısı altında birleştikleri için her üç alan ve onların ele aldıkları kavramlar da anlamca birbirleriyle ilişkilidirler. Dolayısıyla farklı ilimlere ait gibi gözükse de felsefi anlamda doğru olan aynı zamanda güzel ve iyidir. Etikle bu kavramların bir diğer ilişkisi de etiğin tanımında yer almaktadır. Etik "nasıl davranmalıyım?" sorusuna cevap aradığı ve olması gereken üzerinde durduğu için "şöyle davranmak iyidir, doğrudur, güzeldir." cümlesini içinde ihtiva etmektedir. Çünkü davranışın etik olup olmadığı hem estetik hem de tutarlı yani mantıklı olup olmadığına göre de değerlendirilir. Özellikle günümüzde tıp etiği, hukuk etiği gibi alanlardaki uygulama ve kararların iyiliği yanında doğru olup olmadığının da gözetilmesi söz konusu düşünceye bir delil olabilir.

⁷ Zaman zaman etik ile ahlâk birbiri yerine kullanılmakla birlikte aralarında şöyle bir fark vardır: Etik terimi, genel olarak ahlâkı konu edinen bir disiplin olduğu için, bu anlamda, ahlâk felsefesiyle eş anlamlı sayılır. Bunun yanında etik, türemiş olduğu Yunanca "ethos" kelimesinin ihtiva ettiği töre ve gelenek anlamından dolayı gelenek göreneğin dayandığı esasları araştıran bir bilimdalı olarak da düşünülebilir. "Morality" ise Latince "mores" kelimesinden türemiş olup bu kelime insanların geleneklerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bkz. "Etik", *AnaBritannica*, c. 8, s. 349. Etik-ahlâk ayrımı için bkz. Joseph Runzo, "Reply: Ethical Universality and Ethical Relativism", *Religion and Morality*, ed. D. Z. Phillips, New York: Palgra&Macmillan, 1996, p. 171; Cafer Sadık Yaran, *Ahlâk ve Etik*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010.



olduğu düşünülduğünde ise etiğin orijini alanına girilmiş olur. Bu yaklaşımdan hareketle denilebilir ki insanın davranışlarını şekillendiren ve yönlendiren değer yargılarının dayandığı ilkenin ne veya kim tarafından belirlendiği yönündeki soruların, ahlâkın menşei ve tabiatı bakımından açıklanma gayretlerinden birisinin de evrim teorisi olduğunda şüphe yoktur.

Bununla birlikte ahlaki “iyi-kötü” değerinin ötesinde bir varlık ve hayat anlayışının, buna bağlı bir duruş sergilemenin ifadesi olarak da tanımlamak mümkündür. Evrim teorisine dayalı bir varlık ve dünya görüşünün öne çıkması ve tartışılması ise aslında bu teorinin ahlak anlayışının tartışılması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı 19. yy. evrim teorisinin ilk kez dillendirilmesi sebebiyle evrime dayalı bir ahlaki yaklaşımın da doğduğu dönemdir denilebilir. Nitekim bir yaratılış veya varoluşu tasvir eden evrim teorisinin ahlakla olan doğrudan ve zorunlu ilişkisi, ahlakın temel kavramları olan “iyi-kötü”nün yeniden tanımlanmasına veya yeni anlamlar kazanmasına yol açmıştır.

İnsanın ahlaki duygu ve düşüncesinin biyolojik evrime tabi ya da söz konusu duygunun evrimin bir ürünü olup olmadığının bir diğer ifadesi evrim ile ahlak arasında zorunlu bir ilişkinin bulunup bulunmadığıdır. Yani evrim teorisini kabul etmenin beraberinde ahlakın da evrim sonucu ortaya çıktığının kabul edilmesini zorunlu olarak gerektirip gerektirmediğidir. Çünkü, gerçekte, evrimin insanın bu dünyadaki ontolojik yeri ve değeri hakkındaki düşünceyle birlikte gelişen/geliştirilen tutum ve davranışlardaki değişmeler doğrudan ahlakla ilgilidir. Nitekim Darwin ortaya koyduğu teori ile yüzyıllardır bilim ve felsefeye hakim olan yerleşik kabullerin değişmesinde büyük rol oynamıştır. Biyolojik tabiatıta yavaş yavaş meydana gelen mutasyonlara bağlı gerçekleşen evrim ve türler arası dönüşüm fikri ile düşünür, biyoloji biliminin izlediği yönü değiştirdiği gibi teoloji ve felsefenin o zamana kadar yaptığı insan tanımı ve onun bu dünyadaki yeriyile ilgili hâkim düşünceyi de sarsmıştır.⁸ Bu düşünce-

⁸ John Bowlby, “Charles Darwin: Yeni Bir Yaşam”, *Cogito*, sy. 60-61, YKY, Güz-Kış 2009, s. 59.



nin doğruluğunu, biyolojik evrim kuramının ortaya koydukları dikkate alınmaksızın biyolojide hiçbir şeyin açıklanamayacağına yönelik fikirler de desteklemektedir.⁹

Nitekim Darwin'in teorisinde bir gayeye göre ilerleyen evrim anlayışından ziyade 'canlıların çevreleriyle girdikleri gelişigüzel ilişki, amaçsız ve yönsüz değişmelere neden olur' fikri hâkimdir.¹⁰ Buna göre doğada hâkim olan rastlantıların yönettiği mekanizmanın gelişmesi insan türünün ortaya çıkmasında da belirleyici olmaktadır. Söz konusu rastlantıların insan türünün ortaya çıkmasındaki bu etki aynı zamanda ahlakın da rastlantıların ürünü olduğu anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımın Aristoteles'ten beri kabul edilen altı âlemde dolayısıyla yeryüzündeki her şeyin bir gayeye göre hareket ettiği fikrine büyük oranda zarar verdiği söylenerek Darwin'in en önemli başarısının doğal seleksiyon iddiasında bulunduğu ileri sürülmüştür. Nitekim doğal seleksiyon düşüncesiyle birlikte evrende var olduğuna inanılan gaye fikrinin değerini yitirdiği yönündeki görüşler de bunu destekleyici mahiyettedir.¹¹ Söz konusu düşünce dünyanın ve canlıların determinist açıklanmasının da önüne geçmiştir.¹² Bu şekilde determinist yaklaşımdan ve buna bağlı olarak biyolojik varoluşta gaye fikrinden uzaklaşıp doğal seleksiyonun ürünü rastlantı fikrinin düşünceye hakim olması doğrudan ahlak ile ilgili olup onun tanımını da değiştirmiştir.

Evrimsel varoluşun yol açtığı insanın ontolojik değeriyle ilgili sorunun akılları sevkedeceği düşünce ise insanoğlunun ahlaki potansiyelinin hayvanlar-

⁹ Theodosius Dobzhansky, "Evrimin Işığı Olmadan Biyolojide Hiçbir Şeyin Anlamı Yoktur", *Cogito*, sy. 60-61, s. 127.

¹⁰ Teoman Duralı, "Yüzyılımıza Damgasını Vuran Çağdaş Evrim Düşüncesinin Doğuşu", *Felsefe Arkivi*, sy. 25, İstanbul 1984, s. 119; Charles Sanders Peirce, "The Architecture of Theories", *Philosophers of Process*, ed. Douglas Browning ve William T. Myers, USA: Fordham University Press, 1998, p. 8-9.

¹¹ Addison Gulick, "A Biological Prologue for Human Values", *BioScience*, v. 18, No. 12 (Aralık 1968), p. 1109.

¹² Ernst Mayr, "Darwinciliğin Felsefi Temelleri", *Cogito*, sy. 60-61, s. 206-207.



dan intikal edip etmediği olacaktır. Çünkü Darwin'in kullandığı şekliyle evrim kavramı, tüm canlı türlerinin doğal seleksiyon yoluyla ortak atadan evrim geçirecek ve bir mücadele sonucunda var oluşunu ifade etmekte; bu tanımda ise doğal seleksiyon, ortak ata ve mücadele kavramları dikkati çekmektedir. Söz konusu kavramlar aynı zamanda evrimci etiğin de temel ilkelerini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak etiğin evrim teorisi içinde şekillenmesinde doğal seleksiyonun fonksiyon ve etkisinin ne olduğu ile ilerleme anlayışının geriye doğru takip edilmesi sonucu insandan önceki türde de ahlâkî duygu ve davranışların bulunup bulunmadığı hususu evrim-etik ilişkisinin ele alınabilmesindeki bir başka önemli problemidir. Böyle bir problem ise insanın duygu ve davranış bakımından ahlâkını hayvanlardan mı miras aldığı sorusunu gündeme getirmektedir. Aşağıda Darwin'in ahlaka dair görüşlerine yer verilirken bu probleme değinilecektir.

Bununla birlikte Darwin'in biyolojik evrim teorisiyle birlikte evrime dayalı yeni bir ahlâk teorisinin ortaya çıkmasına sebep olup olmadığı da tartışılmıştır. Onun evrim düşüncesinden yeni bir ahlâkın doğduğuna inanılara göre biyolojik evrim teorisi, evrimci bir ahlâk teorisini de ihtiva etmektedir. Buna bağlı olarak evrim teorisinin "en uygun olanın yaşaması" (survival of the fittest)¹³ düşüncesine dayalı bir etiği desteklediği¹⁴ ve "hayatta kalma mücadelesi" (the struggle for survival) fikrinin organik evrimi belirlediği gibi etiği de belirlediği ileri sürülmüştür.¹⁵ Buna mukabil bazı düşünürler onun tabiata ahlaki bir gözle bakmadığını dolayısıyla biyolojik evrim fikrinden bir ahlak anlayışı çıkarılamayacağını iddia etmiştir.¹⁶ Yine onun etiğinin biyolojik bir temeli olmadığı dolayısıyla evrimci bir etik anlayışı temsil etmediği ve sosyal Darwinist

¹³ Bu ifadenin Spencer tarafından türetilip Darwin tarafından devam ettirildiği ileri sürülmüştür. Bunun için bkz. Sheridan Gilley ve Ann Loades, "Thomas Henry Huxley: The War Between Science and Religion", *The Journal of Religion*, v. 61, No. 3 (July 1981), p.303.

¹⁴ McGrath, *Dawkin's God, Genes, Memes, And The Meaning of Life*, USA: Blackwell Publishing, 2005, p. 46.

¹⁵ A.C.Armstrong, "The Progress of Evolution", *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, V. 9, No. 13 (Jun.20, 1912), p. 339.

¹⁶ Ilse Nina Bulhof, *The Language of Science*, Leiden: Brill Publishing Company, 1992, p. 95.



(özel bir ad değil ama bir düşünceye mensubiyeti ifade ediyor. Buna göre italik yazmak gerekir mi bilmiyorum.) yaklaşımın da uzağında olduğu dile getirilmiştir.¹⁷ Ancak bu farklı kanaatlere karşın Darwin'in biyolojik evrim teorisi ile birlikte ahlâk anlayışının da değiştiği ve ahlâkın evrimsel bir sürece tabi olduğuna dair inancının arttığı rahatlıkla söylenebilir.¹⁸

III. Darwin'in Ahlaka Dair Görüşleri

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle denilebilir ki Darwin'in yazılarında, biyolojik evrimle birlikte etiğin de evrimsel orijinini bulmak mümkündür. İlk önce 1859'da *On The Origin of Species*¹⁹ daha sonra 1871 yılında *The Descent of Man* adlı çalışmasında düşünür, ahlâka ilişkin görüşlerini dile getirmiş, biyolojik iyi ile ahlâkî iyi arasında köklü bir benzerlik kurmuştur. Eserde ahlâklı olmanın temelini ve ahlâkın doğasını açıklamış; ahlâkî duygunun önemine dikkat çekmiş; insanların ahlâkî davranışlarını düzenleyen yeteneklerin aynısına çok gelişmiş olmamakla birlikte hayvanların da sahip olduklarını ileri sürmüştür. Ona göre, insanın ahlâk duygusu kendinden önceki türde de bir içgüdü olarak vardı dolayısıyla doğal seleksiyonun bir sonucu olan zihni-ahlâkî yetenekleri derece farkıyla hayvanlarda da bulunmaktaydı.²⁰ Bu açıklamaların ise hayvan türüyle insan türü arasındaki doldurulamayan boşlu-

¹⁷ Eve-Marie Engels, "Charles Darwin's Moral Sense on Darwin's Ethics of Non-Violence", *Annals of the History and Philosophy of Biology*, v. 10 (2005), p. 31.

¹⁸ Robert J. Richards, "Darwin's Romantic Biology The Foundation of His Evolutionary Ethics", *Biology And The Foundation of Ethics*, ed. Jane Maienschein ve Michael Ruse, New York: Cambridge University Press, 1999, p. 140.

¹⁹ Paul Tompson, "Evolutionary Ethics: Its Origins And Contemporary Face", *Zygon*, v. 34, No. 3 (September 1999), p. 473. Ruse'a göre, *Türlerin Kökeni* o zamanda evrimle alakalı yazılan eserlerin en etkili olanıdır. Hatta Sosyal Darwinizmin babası olan Spencer'in görüşlerinin bile Darwin'in bu eseri kadar etkili olmadığını ileri sürmektedir. Bkz. Michael Ruse, "Darwinci Devrimin Anlam ve Önemi Yeni Düşünmek", *Cogito*, sy. 60-61, s. 215.

²⁰ Darwin, *The Descent of Man*, Lawrance: Digireads.com Publishing, 2009, p. 86; James Rachel, *Created From Animals, The Moral Implications of Darwinism*, Oxford: Oxford University Press, 1990, p. 132, 147; Richards, "Darwin's Romantic Biology", p.142; Marga Vicedo, "Laws of Inheritance and Rules of Morality" *Biology and The Foundation of Ethics*, ed. Jane Maienschein ve Michael Ruse, New York: Cambridge University Press, 1999., p. 232; David Daiches Raphael, *Moral Philosophy*, New York: Oxford University Press, 1994, p. 117.



ğün giderilmesine önemli bir katkı sağladığı düşünülmüştür.²¹ Ancak bu düşünce beraberinde özellikle hayvanın insana göre nerede durduğu ve hayvan hakları gibi başka soruları tartışma alanına çekmiştir.

Adı geçen eserler hayvanların insandaki gibi bir ahlaki tabiata sahip olup olmadığı yönünde tartışmaları artırmıştır. Darwin, ahlâki varlığı tanımlarken geçmiş davranışlara ve onların nedenleri üzerinde düşünemeye vurgu yapmıştır. O, sosyal takdir arzusu, sempati, başkalarının duygularına ortak olma ve şefkat gibi duyguların da dâhil olduğu sosyal güdülerin insan tabiatına evrimsel süreç içinde yerleştiğine; söz konusu davranışların temel karakterlerinin diğer sosyal hayvanlarda²² da büyük oranda bulunduğuna inanmakla birlikte en yüksek seviyede zihni ve sosyal gelişme sağlamış hayvanlarda dahi bu davranışlarının nedenleri üzerinde düşünme kabiliyetinin bulunduğuna dair herhangi bir delil olmadığı gerçeğini de itiraf etmiştir.²³

Çok yönlü ve kompleks bir yapısı olan ahlak duygusu ve düşüncesi insan tabiatında bulunan ahlaki içgüdülerin birikmesi ve gelişmesinin ürünü olarak kabul edilmiştir ki bu kabul çok küçük değişimlerle devam eden evrim fikrine de uygundur. İlkel seviyelerde hayvanların sahip olduğu ahlaki güdülerin insan tabiatına yerleşmesi hayvanlardan itibaren nesilden nesile tevarüs yoluyla birikerek oluşmuştur. Söz konusu ahlâki içgüdüler hayvanları faydalı sosyal

²¹ Michael Bradie, "The Moral Status of Animals in Eighteenth-Century British Philosophy", *Biology and the Foundation of Ethics*, ed. Jane Maienschein ve Michael Ruse, New York: Cambridge University Press, 1999.", p. 32.

²² Darwin, bazı hayvan türlerinin sosyal olduğunu düşünmüştür. Bu hayvan türlerini sosyal olarak nitelendirirken temel kriteri hem kendi türleri ile hem de farklı türlerle birlikte yaşamalarıdır. Bkz. Darwin, "The Origin of The Moral Sense", *Ethics*, ed. Peter Singer, New York: Oxford University Press, 1994, p. 45.

²³ Peter Andrew Corning, "Evolutionary Ethics an Idea Whose Time Has Come? An Overview And An Affirmation", *Politics and The Life Sciences*, V. 22, No. 1 (March 2003).", p. 50.



davranışlara yönlendirmiş, nesillerin geçmesiyle biriken bu güdüler sonucu ahlâkî duygu ve davranışlar insanda görünür hale gelmiştir.²⁴

Bu düşüncesini delillendirmek için de Darwin söz konusu ahlâkî davranışların ilk örneklerini sosyal hayvanlar olarak tanımladığı inek, köpek ve atların dünyasından verir. Ona göre, at, köpek vb. hayvanların kendi gruplarından ayrıldıkları zaman mutsuz oldukları ve bir araya geldiklerinde gösterdikleri karşılıklı sevgi herkes tarafından fark edilir. Davranışlarına dikkat edildiği takdirde bir köpeğin bir odada kendi türünden olmayan hayvanla yalnız bırakıldığı zaman barışçıl davrandığı, ancak kendi başına bırakılınca üzücü bir şekilde havladığı veya uluduğu görülür. Daha fazla gelişmiş ve daha sosyal hayvanların ise tehlike anında birbirlerini uymaları ve ortak savunma pozisyonu almaları karşılıklı yardımın en genel örneğidir. Sosyal hayvanlar, birbirlerini severler ve çoğu durumda birbirlerinin acı ve mutluluklarını hissederler. Utah'daki bir tuz gölünde yaşlı ve kör bir pelikanın uzun süre arkadaşları tarafından beslenmesi; Hindistan ineklerinin kör olan arkadaşlarını beslemeleri çok nadir görülen davranışlar olmakla birlikte hayvanlarda da ahlâkî olarak nitelendirilebilecek özel bir içgüdünün geliştiğini göstermektedir.²⁵ Bununla birlikte ona göre yaşı ilerlemiş hayvanların aynı tuzaklara yakalanmamasında içgüdünün yanı sıra insanın en düşük zeka seviyesi kadar zekâ ve tecrübe sahibi olmalarının da etkisi vardır.²⁶

Darwin'in bu örnekleri ve bunun üzerinden yaptığı ahlaki duygunun kaynağına dair açıklamalarında dikkati çeken husus sosyal içgüdülerin merkeze alınmasıdır. Bu şekilde sosyal içgüdülerden hareketle ahlaka yer açmak hem bilinç ve iradenin rolünü geri plana itmekte hem de sosyal olarak tanımladığı hayvanlara ahlaki bir nitelik atfetmiş dolayısıyla insanları sosyal hayvanlar

²⁴ Richards, "Darwin's Romantic Biology", p. 137.

²⁵ Darwin, "The Origin of The Moral Sense", *Ethics*, ed. Peter Singer, New York: Oxford University Press, 1994, p. 45-46.

²⁶ Darwin, *İnsanın Türeyişi*, çev. Yavuz Erkoçak, Ankara, Sol Yayınları, 1968. s. 100-101.



arasına dahil etmiş olmaktadır. Nitekim sosyal hayvanlarda görülen sevgi, sempati duyma, türü içinde mutlu olma ve sadakat gibi sosyal davranışların daha fazlasına insan da sahiptir. Ancak insanı ahlâkî varlık kılan bütün bu davranışları bilerek ve isteyerek yapmasıdır ki ahlak için irade önemli bir kriter olarak kabul edilmiştir.²⁷ Dolayısıyla hayvanlarda basit seviyede ahlâkî bir tabiatın gözlemlenmesi insan ahlakının hayvanlara dayandırılması için yeterli bir delil olmayacaktır. Bu şekilde ahlâkî nitelikteki davranışların açıklanmasında sosyal içgüdülerin öne çıkarılmasıyla bilincin devre dışı kaldığını kendisi de şu sözlerle çok güzel ifade etmektedir:

Sahibiyle karşılaşan bir köpek, yabancılarla karşılaşmasında yaptıklarının tersine, kulaklarını eğer, dilini dışarı sarkıtır, bedenini aşağı doğru kıvrır ve hatta yere uzanır ve kuyruğunu sağa sola sallayarak sevgi ve boyun eğme hislerini ifade eder. Bunlar istem ve bilinçten uzak bir ilkenin sonucudur.²⁸

Yine sosyal bir varlık olan insanın beraber yaşadığı gruba sadık olma ve bu grubun liderine itaat etme eğilimini de atalarından tevarüs ettiği ileri sürülmüştür. Evrim teorisine göre, sosyal hayvanların içinde bulunduğu grup üyelerine yardım etmesindeki ana etken birtakım özel içgüdülerdir ki bunlar da sevgi ve sempati duygusu tarafından harekete geçirilir. İnsanın da başkalarına yardım etmeye bir eğilimi vardır. Bu eğilime yön veren ise gelişmiş zihni güçleri, akıl ve tecrübesidir.²⁹ Burada yaşlı ilerlemiş sosyal hayvanların tuzaklara yakalanmama sebebi olarak gelişmiş zeka ve tecrübe birikimlerinin gösterilmesi ile insanın yardım etme eğilimini yönlendiren hususların akıl ve tecrübe olduğunun söylenmesi arasındaki benzerlik dikkati çekmektedir.

²⁷ Bradie, agm., p. 33.

²⁸ Darwin, *İnsan ve Hayvanlarda Beden Dili*, çev. Orhan Tuncay, İstanbul, Gün Yayınları, 2001, s. 89, 99.

²⁹ Darwin, "The Origin of The Moral Sense", p. 48; John C. Greene, *Darwin And The Modern World View*, USA: Louisiana State University Press, 1981, p. 96-97.



Bir diğer benzerlik insanı başkalarına yardım etmeye iten içgüdünün sempati duygusu olmasıdır. Dolayısıyla hem insanda hem de sosyal hayvanlarda sosyalleşmeyi sağlayan içgüdüler ile bu içgüdülerin ürünü olan sosyal davranışların değer kazanması sempati duygusuna bağlıdır. Sempati duygusunun şekillendirdiği sosyal içgüdülerin pekişip yerleşmesini sağlayan ise alışkanlıklardır. Bu alışkanlıklar aynı zamanda sosyal davranışların ortaya çıkmasında da rol oynamaktadır. Alışkanlıkların canlı tuttuğu ve pekiştirdiği sosyal içgüdüler ve sosyal davranışlar, bireysel davranışlara rehber oldukları gibi toplumsal kurallara uyumu da kolaylaştırmaktadır.³⁰

Bütün bu benzerliklere rağmen Darwin ahlakın insana özgü dolayısıyla evrimin ulaştığı en üst seviyenin ahlak ve vicdan sahibi insan olduğunu belirtmiştir. O, insanın hayvan atalarından birtakım ahlâkî güdüler tevarüs ettiği kabul etmekle birlikte ahlâkın sadece evrim geçirmiş insana ait bir hal olduğunu ve ahlâk duygusunun temelinde vicdan bulunduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

İnsan ile aşağı hayvanlar arasındaki en önemli farkın ahlâk duygusu ya da vicdan olduğunu ileri süren yazarların düşüncelerine tamamen katılıyorum. Mackintosh'un dediği gibi, ahlâk ve vicdan duygusu, insanın tüm davranışlarından haklı olarak daha yücedir, insanın bütün özelliklerinin en soylusudur. Ve bu duygu insanı gelecek nesiller için kendini feda etmeye götürür.³¹

Bu sözlerdeki 'insan ile aşağı hayvanlar' ifadesi üzerinde durulması gerekir. Çünkü Darwin'in bazı hayvanları sosyal yani ahlaka yatkın olarak nitelendirmesi 'aşağı' kelimesiyle 'sosyal dolayısıyla ahlaklı olmayanlar'ın kastedildiği düşüncesine rahatlıkla kapı açabilir. Bu durumda insan ile sosyal olmayan hayvanlar arasındaki en önemli farkın vicdan, sosyal olanlarla ise bu farkın çok

³⁰ Darwin, *The Descent of Man*, p. 85; *İnsanın Türeyişi*, s. 132-137.

³¹ Darwin, *The Descent of Man*, p. 84.



az olduğu düşünülecektir. Nitekim alıntının son cümlesinde sosyal hayvanlarda da bulunan bir özelliğe işaret edilmesi itibariyle 'aşağı' sıfatı ile hayvanlar alemindeki bir sınıflandırmadan söz ediliyor olması daha tutarlı gibi gözükmemektedir. Darwin'in teorisinde sosyal hayvanların türlerinin devamı için kendilerini, yiyeceklerini feda etme yönünde davranış sergilediklerini söylemesi de bunu desteklemektedir. Dolayısıyla burada yapılan kıyaslamadaki 'aşağı' nitelemesinin de hayvanlar arasındaki bir derecelendirmeye işaret ettiği kuvvetle muhtemeldir. Çünkü düşünür, ahlak konusundaki bütün kurgusunu sosyal hayvanlar üzerinden yapmakta ve bu hayvanlar ile insan arasındaki benzerliklere işaret etmektedir. Yine Darwin, *Descent of Man*'de kullandığı "the highest animals" ve "the lowest man" ifadeleriyle evrim sürecinde hayvan türünün en üst basamağında bulunan hayvan ile insan türünün en aşağı basamağında bulunan insan arasında bir mahiyet değil derece farkı olduğunu belirttiği gibi³² *On The Origin of Species*'de aynı biyolojik varlık skalasında bulunan türlerin farklı oranda ve hızda değiştiğini söylemektedir.³³ Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde evrime göre ahlak ve vicdan gibi en önemli ayırıcı vasfın insan ile aynı hiyerarşinin daha aşağısında bulunan hayvanlar arasında olması daha makul görünmektedir.

İnsan ahlakının sadece sempati, şefkat, empati gibi pozitif, kabul gören sosyal duygulardan ibaret olmadığı da bir gerçektir. Bunlara ek olarak insanın varlığını sürdürme, üstün olma, en çok faydayı elde etme gibi bencil bir yönü de vardır. Dolayısıyla ahlâkın temelinde bulunan sempati duygusunun evrim süreci içinde nasıl ortaya çıktığı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir hayvanın varolma mücadelesi verirken başkalarını düşünmeyi, onlarla duygusal yakınlık kurmayı nasıl sağladığı önemli bir sorundur. Bu soruna bir çözüm niteliğinde özgecilerlik (altruism) kavramı ileri sürülmüştür. Özgecilerlik evrime dayalı bir ahlakın açıklanmasında kendisine çok fazla atıfta bulunulan

³² Darwin, *Descent of Man*, p. 105.

³³ Darwin, *On the Origin of Species*, s. 274-275.



bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekte Darwin'in sempati olarak ifade ettiği duygu, sosyobiyojide özgecilik adını almış,³⁴ ve bireyin kendi menfaati yerine bir başkasınınkini tercih etmesi, başkaları için kendisini feda etmesi olarak tanımlanmıştır. Tabii evrim açısından sözü edilen başkaları akra-ba veya bireyin içinde yaşadığı grup olmaktadır. Nitekim bu davranışın gerisinde bencil bir duygunun olduğunun söylenilmesi de³⁵ ahlaki nitelikli sosyal davranışların açıklanmasında bir ikileme yol açmaktadır ki bu da “Asıl olan özgeci duygular mı yoksa bencil dürtüler mi?” sorusuyla ifade edilebilir. Tabiatın insanı nasıl özgeci yaptığı üzerinde düşünenlerin önemli bir kısmı özgeci davranışların temelinde bencil duyguların bulunduğunu, bireylerin kendi çıkarlarını korumak veya daha büyük fayda elde etmek için yardımsever davranışlarını söylemişlerdir.³⁶

Darwin'in yaklaşımında ahlâkî bir duygunun ve davranışın ortaya çıkmasının temelinde iki etken vardır. Bunlardan ilki, sosyal içgüdüler ki hayvanlardan insana birikim ve tevarüs yoluyla geçmiştir. Diğeri ise entelektüel kapasitedir. Zamanla gelişen ve değişen sosyal içgüdüler evrimin son ürünü zekâ ile desteklenince, aynı zamanda teolojik bir ahlâkî ilke de olan, “insanların nasıl davranmasını istiyorsan, sen de öyle davranmalısın” kuralı ortaya çıkmıştır.³⁷ Darwin'in içgüdü ile başlattığı ahlaki tabiatı böyle bir en yüksek ahlaki ilke ile tamamlaması evrimin ilerleyici özelliğine uygun bir düşünce seyridir. Ancak bu ilkenin kabulü evrimin belkemiğini oluşturan doğal seleksiyon ve hayat mücadelesinin kırılması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda evrimin ilkelerinin değiştiğine işaret eder ki nitekim günümüzde evrim teorisi-

³⁴ Corning, “Evolutionary Ethics”, p. 50.

³⁵ Spencer, *The Principles of Ethics*, v. I, p. 231; Richard Joyce, *The Evolution of Morality*, Cambridge: MIT Press, 2006, p. 14.

³⁶ Michael Ruse ve Edward O. Wilson, “Evolution of Ethics”, *Philosophy of Biology*, ed. Michael Ruse, New York: State University of New York Press, 1988, p. 314; Michael Ruse, *Taking Darwin Seriously*, New York: Prometheus Books, 1998, p. 240; James Seth, “The Evolution of Morality”, *Mind*, v. 14, No. 53 (January 1889), p. 33.

³⁷ Darwin, *İnsanın Türeyişi*, s. 159.



nin artık doğal seleksiyonun tersine belirlenmişliği öne çıkaran genler üzerinden ele alınması bunun bir delili olabilir.

IV. Değerlendirme

Darwin'in evrim teorisinde ahlaki olarak nitelenebilecek veya insandaki ahlakın kaynağı, ilk nüveleri olarak öne çıkarılan davranışların sosyal nitelikli sempati, yardım etme gibi güdülerin ürünü kabul edilmesi, öncelikle biyolojik evrimin temel ilkesi olan hayat mücadelesindeki bencillik ile çelişmektedir. Çünkü hayatta kalmak için mücadele etmek gerekir ve bu mücadele aynı savaşı veren bireyler arasında olmaktadır. Dolayısıyla her bir birey kendi hayatını sürdürmek için bencil olmak zorunda; bencillik adeta varoluşun zorunlu ve yegane ilkesi haline gelmektedir. Bu mücadele bireyin hayatı boyunca devam edeceği için biçimleri değişse de bencillik temel unsur olarak kalmaya devam edecektir. Bu durumda evrimin ortaya çıkardığı bencilliğin özgecillekle örtülmesi, telafi edilmesi mümkün olmayıp sadece özgecillekle yoluyla bencil duyguların tatmin edilmesinden söz edilebilir. Aslında insan tabiatında var olan bencil duygulara kutsal kitaplar da dikkat çekmektedir. İnananların emir ve yasaklara uyması sonucunda cennetin vaad edilmesi ve cehennem ile korkutulması bencillik-özgecillekle ilişkisine örnek gösterilebilir. Buna göre bencil duyguların isteklerinin karşılanması öbür dünyaya yönelik vaadlerde gizlidir. Ancak bunun gerçekleşmesi bu dünyada Tanrı'nın buyruklarına uygun bir biçimde yardım etme, sadaka verme, hoşgörülü olma, affetme gibi özgecille davranışlara bağlıdır.

Özgecille-bencillik ilişkisi muhteva olarak müstakil bir çalışmanın konusu olacak kadar geniş olmakla birlikte tarihte ve günümüzde şahit olunan bir takım yardımlaşma örnekleri bize ayrı bir düşünce penceresi açmaktadır. Özgecilleğin gerisinde bencilliğin olduğuna dair iddia, bir kan bağı veya menfaat ilişkisi olmayan, birbirlerine çok uzak coğrafyalarda yaşayan, tanışmaları ve



yaptığı iyiliklerin karşılığını alma ihtimali çok az olan insanlar arasındaki yardımlaşmaları açıklamada yetersiz kalacaktır. Yetim bir çocuk ağlarken hissedilen acı, doğal afetler yaşandığı zaman tanımadığımız ve asla tanımayacağımız insanlara yönelik yardım seferberliği, yaralı veya eziyet edilen bir hayvan gördüğümüzde içimizde kabaran merhamet hissi bencillikten arınmış bir özgeciliğe işaret etmektedir.

Bu türden yüce ahlaki duygu ve davranışlar şunu göstermektedir ki “insan” kavramı içinde ahlak sahibi olmayı da ihtiva etmektedir. İnsanın ister evrimsel bir oluş isterse yaratılış sonucu varlık bulduğu kabul edilsin en temel niteliği, bütün aksi örneklerine rağmen, ahlaklı olmasıdır. Çünkü ahlak aynı zamanda akli ve iradeyi de zorunlu olarak gerektirir. Duralı'nın da belirttiği gibi “ahlak alanına adım attığımız andan itibaren ‘insan olmak’ başlar.” Dolayısıyla yukarıdaki örnek davranışların içgüdülerle açıklanması doğru olmadığı gibi davranışların yüceliğini de tartışmalı hale getirecektir. Günümüzde de ahlakın kaynağında sosyal içgüdülerin bulunduğunu ve bunların insan olmayan atalardan miras alındığını söyleyen düşünürler olmakla birlikte³⁸ bugünün bilim seviyesinde söz konusu iddiaları destekleyecek güçlü verilere henüz ulaşamaması da bir başka husustur.

Her ne kadar şahit olunan bazı hayvan davranışları onların da ahlak sahibi olduğunun düşünülmesine yol açsa bile bunu tabiatlarına bağlamaktan başka daha ikna edici bir delile sahip değiliz. Birbirinin düşmanı olarak kabul edilen hayvanların bir arada belli bir mekanı arkadaşça paylaşmaları, birbirleriyle oynamaları, hayvanlara davranış eğitimi verilebilmesi ya da onların çeşitli durumlara doğal olarak verdikleri tepkiler bizleri farklı düşünmeye sevketsede bu durumu doğal ortamlarından uzak olmakla açıklayabiliriz. Çünkü evrimin bütün iddiaları doğal hayat içinde ve onun üzerine bina edilmiştir. Halbuki bugün dostluklarına, yardımlarına şahit olduğumuz hayvanlar modern yani

³⁸ Peter Singer (ed.), *Ethics*, New York: Oxford University Press, 1994, p. 6.



doğal olmayan bir hayatın içinde yaşamakta bir anlamda bilinçli ya da bilinçsiz eğitime tabi tutulmaktadır. Bu durumda “Ahlaki bir tabiata sahip olmak ahlak varlığı olarak nitelenebilmek için yeterli midir?” sorusunun sorulması zorunlu hale gelmektedir. Bununla birlikte hayvanların ahlaki olarak nitelenebilecek davranışları da oldukça sınırlıdır. Bugüne kadar ahlakın farklı bir tanımı yapılmadığı ve sadece bir irade ortaya koyarak, bilerek ve isteyerek yapılan davranışlara ahlâkîlik atfedilebileceği için ilkel seviyede olsa bile ahlakın hayvanlardan miras alındığını söylemek güçtür. Bu sebeple bebeklere, çocuklara ya da dinen ve hukuken sorumlu olmayan yetişkinlere olduğu gibi hayvanlara da yaptıklarından dolayı “ahlâklı” veya “ahlâksız” nitelemesinde bulunamayız ki nitekim bulunulmamaktadır.

Bununla birlikte Darwin’in ahlâkı evrimsel bir süreç içinde açıklaması ile bazı ahlâk felsefecilerinin vicdanı doğal bir his olarak tanımlamasındaki benzerlikten hareketle şu ileri sürülebilir: Vicdan sahibi olmanın eğitim ve kültür ile bir ilişkisi olmayıp tabii bir duygudan ibarettir düşüncesi³⁹ vicdanın en basit seviyede bile olsa hayvanlarda da bulunacağı iddiasını destekleyici mahiyettedir. Nitekim evrimin en üst basamağında bulunduğu ileri sürülen akıl sahibi insanın vicdanî seviyenin de en üst noktada olması beklenirken bir hayvanın tabiatı gereği sergilediği acımasız veya vicdanı titreten bir davranışın daha kötülerinin bazı insanlar eliyle yapılıyor olması, vicdanın ve ahlâkın temelini dolayısıyla evrim sürecini yeniden sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Bütün bu iddia ve düşüncelerin hangisinin doğru olduğunun açıklığa kavuşturulması bugün biyoloji biliminin ortaya koyacağı bulgularla mümkün olabilir. Genetik ve nörobilim alanındaki araştırmaların gelişmesi, canlı beyinin potansiyelinin daha fazla aydınlatılması bizleri ahlakın kaynağı hakkında alışılmış kabullerden farklı bir şekilde düşünmeye götürebilir. Yine insan bey-

³⁹ Alexis Bertrand, *Ahlâk Felsefesi*, çev. Salih Zeki, sad. Hayrani Altıntaş, Ankara, Seba Yayınları, 1999, s. 17.



nine dair yeni buluşlar ahlakın verili mi yoksa elde edilir bir duygu-davranış bütünlüğü mü olduğunu açıklığa kavuşturacaktır. Bunlar da elbette teolojik ahlak ile doğal ahlak hakkındaki tartışmaların yeni bir boyutta ele alınmasına yol açacaktır.

Kaynakça

Armstrong, A.C., "The Progress of Evolution", *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, V. 9, No. 13 (Jun.20, 1912).

Benn, Alfred W., "The Relation of Ethics to Evolution", *International Journal of Ethics*, V. 11, No. 1 (Oct., 1990).

Bertrand, Alexis, *Ahlâk Felsefesi*, çev. Salih Zeki, sad. Hayrani Altıntaş, Ankara, Seba Yayınları, 1999.

Bowlby, John, "Charles Darwin: Yeni Bir Yaşam", *Cogito*, sy. 60-61, YKY, Güz-Kış 2009.

Bradie, Michael, "The Moral Status of Animals in Eighteenth-Century British Philosophy", *Biology and the Foundation of Ethics*, ed. Jane Maienschein ve Michael Ruse, New York: Cambridge University Press, 1999.

Bulholf, Ilse Nina, *The Language of Science*, Leiden: Brill Publishing Company, 1992.

Corning, Peter Andrew, "Evolutionary Ethics an Idea Whose Time Has Come? An Overview And An Affirmation", *Politics and The Life Sciences*, V. 22, No. 1 (March 2003).

Darwin, Charles, "The Origin of The Moral Sense", *Ethics*, ed. Peter Singer, New York: Oxford University Press, 1994.



Darwin, *İnsanın Türeyişi*, çev. Yavuz Erkoçak, Ankara, Sol Yayınları, 1968.

Darwin, *İnsan ve Hayvanlarda Beden Dili*, çev. Orhan Tuncay, İstanbul: Gün Yayınları, 2001.

Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*, New York: D. Appleton and Company.

Darwin, *The Descent of Man*, Lawrance: Digireads.com Publishing, 2009.

Dobzhansky, Theodosius, "Evrimin Işığ Olmadan Biyolojide Hiçbir Şeyin Anlamı Yoktur", *Cogito*, sy. 60-61, YKY, Güz-Kış 2009.

Duralı, Teoman, "Yüzyılımıza Damgasını Vuran Çağdaş Evrim Düşüncesinin Doğuşu", *Felsefe Arkivi*, sy. 25, İstanbul 1984.

Engels, Eve-Marie, "Charles Darwin's Moral Sense on Darwin's Ethics of Non-Violence", *Annals of the History and Philosophy of Biology*, V. 10 (2005).

Greene, John C., *Darwin And The Modern World View*, USA: Louisiana State University Press, 1981.

Gulick, Addison, "A Biological Prologue for Human Values", *BioScience*, v. 18, No. 12 (December 1968) .

Joyce, Richard, *The Evolution of Morality*, Cambridge: MIT Press, 2006.

Mayr, Ernst, "Darwinciliğin Felsefi Temelleri", *Cogito*, sy. 60-61, YKY, Güz-Kış 2009.

McGrath, Alister E., *Dawkin's God, Genes, Memes, And The Meaning of Life*, USA: Blackwell Publishing, 2005.



Peirce, Charles Sanders, "The Architecture of Theories", *Philosophers of Process*, ed. Douglas Browning-William T.Myers, USA: Fordham University Press, 1998.

Rachel, James, *Created From Animals, The Moral Implications of Darwinism*, Oxford: Oxford University Press, 1990.

Raphael, David Daiches, *Moral Philosophy*, New York: Oxford University Press, 1994.

Richards, Robert J., "Darwin's Romantic Biology, The Foundation of His Evolutionary Ethics", *Biology And The Foundation of Ethics*, ed. Jane Maienschein ve Michael Ruse, New York: Cambridge University Press, 1999.

Ruse, Michael, *Taking Darwin Seriously*, New York: Prometheus Books, 1998.

Ruse, Michael ve Wilson, Edward O., "Evolution of Ethics", *Philosophy of Biology*, ed. Michael Ruse, New York: State University of New York Press, 1988.

Seth, James, "The Evolution of Morality", *Mind*, v. 14, No. 53 (January 1889).

Singer, Peter (ed.), *Ethics*, New York: Oxford University Press, 1994.

Spencer, Herbert, *The Principles of Ethics*, V. I-II, Indianapolis: Liberty Classics, 1978.

Thompson, Paul, "Evolutionary Ethics: Its Origins And Contemporary Face", *Zygon*, V. 34, No. 3 (September 1999).



Vicedo, Marga, "Laws of Inheritance and Rules of Morality" *Biology and The Foundation of Ethics*, ed. Jane Maienschein ve Michael Ruse, New York: Cambridge University Press, 1999.

